

Acta Medicinae et Sociologica (2022)
Vol. 13. No. 35. (5-30)

doi:
<https://doi.org/10.19055/ams.2022.11/29/1>

UNIVERSITY OF
DEBRECEN
FACULTY OF
HEALTH SCIENCES
NYÍREGYHÁZA

A felsőfokú továbbtanulási döntés determináns összetevői.

Empirikus kutatás a végzős Hargita megyei középiskolás tanulók körében

Tódor Imre¹

¹ egyetemi adjunktus, Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem, Tanárképző Intézet, 530104 Csíkszereda, Szabadság tér 1. szám, Románia, ORCID: 0000-0002-0848-8624

INFO

Tódor Imre
todorimre@uni.sapientia.ro

Keywords

higher education
decision
rising rates of returns

ABSTRACT

Abstract

Another choice after finishing secondary school: university or work? Does the decision taken earlier - on the choice of secondary school - affect the decision to be taken four years later? Behind every (further education) decision there are manifest and latent variables. The target population of our research is the senior students in Harghita County. We use a multistage group sampling. In the first stage, all the Hungarian-language theoretical high schools (lyceums) in the Szekler county (Harghita) were included in the sampling frame, and pairs of vocational high schools were matched. We were interested to find out which factors and arguments induce students' decisions for or against further education. The family background effect is also present in students' post-secondary school decisions, since there is little discrepancy between investment risk and probability of success for children of higher-status parents, and the same applies to the gap between aspirations and actual achievement.

Kulcsszavak

felsőfokú továbbtanulás
döntés
befektetés-megtérülési
ráta

Absztrakt

A középiskola befejezése utáni újabb döntés: egyetem vagy munka? Vajon kihatással van-e a korábban, - a középiskolaválasztás kapcsán - meghozott döntés a négy év után hozandó döntésre? Minden (továbbtanulási) döntés mögött manifeszt és látens változók húzódnak meg. Kutatásunk célcsoportját a Hargita megyei végzős tanulók képezik. Többlépcsős, csoportos mintavételt alkalmazunk.

Az első lépcsőben a székelyföldi megyében (Hargita) fellelhető magyar tannyelvű elméleti gimnáziumok (liceumok) mind bekerültek a mintavételi keretbe, s ehhez szakközépiskolai iskolapárokot illesztettünk. Arra voltunk kíváncsiak, hogy mely tényezők, érvek indukálják a tanulók továbbtanulás melletti vagy elleni döntését. A tanulók középiskola befejezése utáni döntéseiben is érvényesül a családi háttér hatása, ugyanis a magasabb státusú szülők gyermekei esetében csekély a befektetési kockázat és a siker valószínűsége közti diszkrépancia, ahogyan az aspirációk és a tényleges megvalósulás közti eltérés is.

Ez a tanulmány az MTA Domus Programja által támogatott tevékenység keretében jött létre.

1. Bevezetés

A tanulók iskolai pályaválasztásának számos látens és manifeszt tényező között a döntések is meghatározzák. De vajon mi irányítja ezeket a döntéseket? Az utóbbi évtizedek nevelésszociológiai gondolkodására jelentős befolyással bírt a racionális döntések elmélete (vö. Braun 2009; Diekmann 1999; Opp 2004; Schmid 2004 stb.). Az elmélet máig tartó hatását annak interdiszciplináris jellegének köszönheti, ugyanis minden társadalomtudományi diszciplínában folytattak és folytatnak olyan teoretikus és empirikus jellegű kutatásokat, amelyek ezt a szemléletet alkalmazzák.

A racionális döntések elméletének magvát képező szubjektív várható hasznosság modell (SEU-modell), amellyel az individuumok adott szituációban felkínálkozó cselekvési alternatívák közti választását írhatjuk le. Az elméletet korábban a középiskolaválasztás kapcsán már alkalmaztuk (vö. Tóodor 2017; 2018a; 2018b; 2018c), és termékenynek bizonyult, így úgy véljük, hogy a végzős tanulók döntési mechanizmusait is ebbe az értelmezési keretbe lehet illeszteni. A kutatás tehát a cselekvéseméleti megközelítésben kísérli meg értelmezni az empirikus adatokat, annak korábbi morálfilozófiai és kortárs német interpretációi (Hartmut Esser és Rolf Becker) felől. Korábbi kutatásunk során azt találtuk, hogy a középiskolátípus megválasztása szoros összefüggésben áll a tanuló családi hátterével, mely korreláció az eredményesség vizsgálata kapcsán is visszaköszön. Mindezek alapján azt próbáljuk kipróbálni, hogy a tanuló későbbi – érettségi vizsga utáni – döntési procedúrájában a jelzett tényezők ugyanúgy konstitutív elemei-e?

Kutatásunkban arra a szubsztantív jellegű kérdésre keressük a választ, hogy a különböző tanulói csoportok milyen motívumok mentén hozzák meg

döntéseiket. Melyek azok a determináns érvek, amelyek a döntési procedúrában kritériumként szolgálnak? A többszemponútú kérdés többlépcsős kutatási célt fogalmaz meg. Az aktuális iskolatípus mennyiben befolyásolja a felsőfokú továbbtanulás vagy a munkába való állás tényét? Csak a családi (szocio-ökonómiai) háttér és a kimeneti iskolai teljesítmény (érettségi vizsga) a perdöntő, amelynek a nemzetközi szakirodalom oly nagy figyelmet szentel a racionális döntések, azon belül is a szubjektív várható hasznosság (SEU), elméletének vizsgálata tükrében? Mi képezi a gimnáziumi (liceumi) és a szakgimnáziumi végzősök döntési mechanizmusainak a differentia specificáját? Továbbá arra is kíváncsiak vagyunk, hogy összefüggés tételezhető-e a középiskola-választás iskolatípusa és a felsőfokú továbbtanulás között?

2. Döntési procedúra

Jelen tanulmányban a SEU modellek közül a Breen és Goldthorpe (1997) modelljét alkalmazzuk, amely szintén Boudon elméletén alapul, ahol a szerzőpáros abból indul ki, hogy a döntési mechanizmusban a szülők a lefelé történő mobilitás elkerülésének minimális esélye szerint hozzák meg döntésüket. A döntés folyamatában a következő két opció jelenik meg: „iskolarendszerben való maradás”, azaz továbbtanulás; avagy az „iskolarendszerből való kilépés”. A továbbtanulás újabb két lehetséges alternatívát vet fel: iskola befejezésének sikeres, illetve sikertelen voltát. A döntési folyamatot három faktor fémjelzi: a költségek, a siker valószínűsége és az oktatási hozam/haszon.

A költség-haszon rátája négy keretfeltétel figyelembevételével valósul meg: 1) az iskolarendszerben való maradás melletti döntés és annak sikeres elvégzése valószínűsíti a „szolgáltatói” osztályba (service class)¹ való belépés esélyét, szemben a sikertelen kimenetelű végzettséggel és a rendszerből való kilépéssel. 2) Az iskolarendszerben való maradás, de annak sikertelen kimenetele, kudarcra nagy valószínűséggel az „alsó” osztályhoz (underclass) való tartozást vetíti elő, szemben a rendszerből való kilépéssel. 3) Az iskolarendszerből való kilépés javítja a „középosztályba” (working class) való belépés esélyeit, a „szolgáltatói” osztályba való bekerülésével szemben. 4)

¹ Goldthorpe *osztályrendszerét* (class scheme) a növekvő népszerűsége és használata ellenére is intenzív kritika és számos vita érte, bár ennek jó részét félreértelmezték. Vö. „Goldthorpe class scheme.” A Dictionary of Sociology. *Encyclopedia.com* (October 20, 2022). <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/goldthorpe-class-scheme>

Azonban ha nem hagyja el az iskolarendszert, azaz továbbtanul, azzal jobban növeli a „szolgáltatói” osztályba, mintsem a „középosztályba” történő belépésének esélyeit (Breen – Goldthorpe 1997).

A szerzőpáros mindehhez még másik két feltételt is hozzáad: egyéni képességek és anyagi javak/ források. Abból az előfeltevésből indulnak ki, hogy a képességek a tanulók között normális eloszlású, annak ellenére, hogy a „szolgáltatói” osztályhoz tartozó tanulók magasabb tanulmányi átlaggal rendelkeznek, mint az „alsó” osztályhoz tartozó tanulótársaik. Az anyagi forrásokat illetően pedig azt feltételezik, hogy a „középosztály” családjai magasabb jövedelemforrással rendelkeznek, mint az „alsó” osztály családjai. A társadalmi háttér specifikus döntést három hatásmechanizmus bevezetésével magyarázzák: 1) a relatív kockázatkerülés, azaz a státusmegőrző motívum, 2) a különböző társadalmi réteghez tartozó tanulók közt eltérő kognitív képességek és az iskolai teljesítmény, 3) a családok eltérő forráskészlete (anyagi és nem anyagi természetű).

Breen és Goldthorpe (1997) szerint mindegyik társadalmi réteghez tartozó szülő kockázatkerülő módon dönt, viszont eltérőek a paramétereket illetően. Tehát a szülők mindenképp el akarják kerülni a lefelé mobilitást. Mindez a „szolgáltatói” osztály esetében úgy valósulhat meg, ha gyerekeik a legmagasabb végzettséget érik el. Így a szülők még akkor is a továbbtanulás mellett döntenek, ha a gyerek képességei ezt nem indikálják, azaz magasabb az iskola befejezésének esélye. Az „alsó” osztályhoz tartozó gyerekek, még akkor is elkerülik a lefelé mobilitást, ha csak a közepes végzettséget célozzák meg, így ők nem vállalnak magas kockázatot, azaz beérik az alacsonyabb végzettséggel. Csupán akkor kockáztatnak, ha a gyerek jó képességgel rendelkezik. Nyilván itt a siker valószínűsége is magasabb, és akkor a továbbtanulási döntésre már a képesség megléte van kihatással.

3. A kutatás módszertana

Kutatásunk célcsoportját a Hargita megyei végzős (12. osztályos) tanulói képezik. Többlépcsős, csoportos mintavételt alkalmazunk. Az első lépcsőben a székelyföldi megyében (Hargita) fellelhető magyar tannyelvű elméleti gimnáziumok (líceumok) mind bekerültek a mintavételi keretbe, s ehhez szakközépiskolai iskolapárokat illesztettünk. A szakközépiskolák kiválasztását és annak a gimnáziumhoz (elméleti líceumok) történő hozzáillesztését úgy végeztük el, hogy a székhely településtípusa és tanulótársadalmuk társadalmi

helyzetére vonatkozó mutatók hasonlóak legyenek. Így összesen 12 iskola került kiválasztásra: hat gimnázium (elméleti líceum) és hat szakközépiskola. A mintavétel második lépcsőjében az iskolákon belül a tanulók kiválasztását hajtottuk végre. A 12. osztályos évfolyamok tanulói körében teljes körű kérdőíves lekérdezést végeztünk. A megye öt körzetéből (Csík, Székelykeresztúr, Maroshévíz, Székelyudvarhely, Gyergyó) egy-egy iskola került be a mintába, kivételt képez a székelyudvarhelyi, ahonnan kettő-kettő.

Az alapsokaság 1.152 fő, a válaszadók száma pedig 889 fő volt, így a célcsoport 77,17%-át sikerült elérnünk. A lekérdezésre 2020. május 16. – 2020. június 14. között került sor online alapú kérdőív formájában.² Az adatbázisunkat az SPSS 23.0 statisztikai programcsomag segítségével rögzítettük és dolgoztuk fel. Kutatásunk eszközüül a kérdőív szolgál, amelyek négy főcsoportba sorolhatók. Az első kérdésblokkba az iskola karakterisztikumára vonatkozó kérdések tartoznak, ahol az iskola típusára, a településre és a képzés típusára kérdeztünk rá. Ezzel a kérdéskörrel a vizsgálni kívánt tanintézményeket azonosítjuk be. A második kérdéscsoport a tanulók demográfiai jellemzőire vonatkozó kérdéseket tartalmazza, ahol a tanuló nemére, lakóhelyére stb. kérdeztünk rá, amelyek a kvantitatív elemzésünk során magyarázó változóként szolgálnak.

A harmadik kérdéscsoporthoz a tanulók családjának társadalmi státuszát vizsgáló kérdések (szülők végzettsége/ iskolázottsága, szülők foglalkozása/ munkaerő-piaci státusa, életszínvonala/ anyagi helyzete, magas kultúrához való viszonya stb.) a tanulók családjának gazdasági, kulturális, társadalmi miliójére kérdeztünk rá. Az első három kérdéskör a *kik?* kérdés megválaszolását célozzák meg, míg a következő a *miért?* kérdéssel felvetésre keresi a válaszokat. A negyedik, centrális, kérdéskör a végzős tanulók továbbtanulási/ munkavállalási motívumait (szubjektív várható hasznossági modell elméleti konstrukcióinak változói stb.) vizsgálja.

Feltevéseinket a SEU (szubjektív várható hasznosság) modellhez tartozó elméletek, valamint a nemzetközi empirikus kutatások talaján állnak, amelyeket a korábbi Székelyföldön végzett kutatásunk eredményei (vö. Tódor 2017; 2018a; 2018b; 2018c) és az eddigi tereptapasztalataink által a következőképpen egészíthetünk ki.

² A világjárvány miatt az iskolák mind zárva voltak, az online oktatásszervezési formában történő kapcsolattartás esetében az egyetlen járható útnak csak ez bizonyult.

1) A klasszikus kulturális reprodukciós (Bourdieu 1999; 2008), valamint SEU-modellek (Esser 1999; Becker 2000; Breen – Goldthorpe 1997; Erikson – Jonsson 1996) alapján azt feltételezzük, hogy a végzősök döntéseiben a családi háttér elsődleges és másodlagos hatásai érvényesülnek (Boudon 1974; 2013). Azt feltételezzük, hogy a magasabb státusú szülők gyermekei a költség-haszon kalkulációja elvét követve a haszon maximalizálása alapján hozza meg döntését.

2) A korlátozott racionalitás teóriája (Simon 1982) alapján az állíthatjuk, hogy a végzősök kalkulálnak azzal a korlátozó tényezővel (érettségi vizsga megléte) is, amely merőben befolyásolja a felsőfokú továbbtanulást.

3) A korábbi, térségben végzett, felmérések (Hargita Megyei Tanfelügyelőség éves jelentései a továbbtanulásról: 2020a; 2020b) eredményei értelmében feltevésünk az, hogy a végzős szakgimnazista tanulók inkább a munka világát választják.

4. A kutatás eredményei

4.1 A végzős tanulók szocio-demográfiai jellemzői

Elsősorban a tanulók olyan szocio-demográfiai mutatóit elemezzük, mint a tanuló neme, lakóhelye, szülők iskolázottsága, munkahelyi státusa, objektív anyagi helyzete. A végzősök nemi megoszlását vizsgálva, azt találtuk, hogy a mintába bekerült iskolák esetében a lányok aránya magasabb (59,3%-uk lány és 40,7%-uk fiú), mely tény az iskolatípus szerinti bontásban (elméleti- és szaklíceumok) is visszaköszön a gimnáziumra vonatkozóan, viszont nem találtunk köztük szignifikáns eltérést. Ha az egyes iskolákat külön-külön górcső alá vesszük, akkor az elméleti líceumok közül a zetelaki és a szaklíceumok közül a korondi és a borszéki iskolákban találunk magas arányban fiúkat (60% fölötti arány). Tehát kijelenthetjük, hogy a vidéki középiskolákban felülreprezentált a fiúk jelenléte.

A következő lépésben még a profil és a szak szerinti bontásban is megvizsgáltuk a tanulók nemi eloszlását. Az új oktatási törvény értelmében, Romániában a 10 osztályos oktatás a kötelező, mely az elemi és gimnáziumi osztályokat foglalja magába. A kötelező oktatás felső korhatára pedig 18 év (LEN 16. cikkelyének 1. bekezdése). A jelenlegi közoktatási rendszer felépítése a következőképpen néz ki: (1) iskola előtti, (2) általános iskolai és (3) középiskolai szakasz. A tanulmányunk célcsoportja a középiskolás tanulók, így a továbbiakban csak arról tárgyalunk. A 8. osztályt végzett tanulók az

egységes országos értékelés (matematika, román-, valamint magyar nyelv és irodalom) után kerülhetnek a középiskola felső tagozatára, amely nem kizáró, hanem szelektív jellegű. A vizsga értéke 80 %-ot, míg az 5-8. osztályokban levő általános osztályzatuk 20 %-ot számít a végső jegy formálásában. Mivel a tankötelezettség ideje a 10. osztály (legalábbis a törvényen végrehajtott módosításig), így a középiskola felső tagozata két részre oszlik: a) felső közép fok alsó szakasza (9–10. osztályok) és b) a felső közép fok felső (11–12/13. osztályok) szakasza (Tódor 2020: 45.).

A közép fokú oktatás (învățământul liceal) a következő oktatási irányokkal és profilokkal működik. Az (1) *elméleti* irány (filiera teoretică) humán és reál profilokkal ezen belül pedig filológia, társadalomtudományok, természettudományok és matematika-informatika szakokkal. A (2) *technológiai* irány (filiera technologică) technikai, szolgáltatások, természeti források és környezet védelme profilokkal (itt számos szak létezik: vö. melléklet 1. táblázata). A (3) *hivatásos/ vokacionális* irány (filiera vocațională) katonai, teológiai, sportolói, művészeti és pedagógiai profilokkal (LEN 31. cikkelye 1. bekezdése). A vokacionálison irányú iskolákat jelen tanulmányunk nem taglalja, ugyanis azon iskolák nem kerültek be a mintába. Felső közép fokon tehát lényegében három iskolatípus létezik: az elméleti középiskola (liceul teoretic/ colegiul național), a szakközépiskola (liceul technologic/ colegiul tehnic), és a vokacionális iskola (liceul vocațional teologic/ de artă/ pedagogic/ militar/ sportiv), mely tulajdonképpen szakirány orientált. A közép fokú oktatást érettségi vizsga zárja, amely a szóbeli (kompetencia vizsgák) értékelés mellett négy írásbeli tárgyból áll: román nyelv és irodalom, (esetünkben még magyar nyelv és irodalom), matematika vagy történelem, és egy választható szaktárgy (Tódor 2020: 48.).

1. táblázat: A tanulók nemi megoszlása profil szerinti összehasonlításban (N=889, oszlopszázalék)

	humán	reál	technikai	szolgáltatások	természeti erőforrások és környezetvédelem
lány	67,5	52,6	31,2	65,8	13,6
fiú	32,5	47,4	68,8	34,2	86,4
összesen	100	100	100	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: $\chi^2 = 51,468$; $df=4$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

Arra voltunk kíváncsiak, hogy az iskolatípusok különböző profiljain hogyan oszlanak meg a tanulók nemi szempontból. Azt találtuk, hogy a humán és a szolgáltatások profilokon a lányok szignifikánsan magasabb arányban képviseltetik magukat, míg a reál, a technikai és a környezetvédelem profilok szakjain a fiúk. Az egyik elméleti líceum évente megjelenő Évkönyve alapján az elmúlt 20 év (2000 – 2020) végzőseinek az adatsorát longitudinálisan vizsgáltam meg. Arra voltam kíváncsi, hogy összefüggés tételezhető-e a tanulók szakválasztása (hovatarozása) és a neme között. Azt találtam, hogy a fiúk szignifikánsan magasabb arányban a reál, míg a lányok a humán szakokon jelennek meg, mely tendencia az évtizedek során statikus. Annak ellenére, hogy a szakmák nemekhez társított határvonala már nem olyan éles, ahogyan az korábban volt, mégis az adatsorokból kiolvasható a fiús és a lányos szakok szerinti megoszlása. A későbbiekben látni fogjuk, hogy a középiskolában megjelenő distinkció a felsőoktatás különböző szakjain is hasonló módon köszön majd vissza.

2. táblázat: Az iskolatípus település szerinti összehasonlítása (*N=889, sorszázalék*)

	megyeszékhely	város	falu	összesen
elméleti líceum	11,5	36,4	52,1	100
szaklíceum	10,2	28,2	61,6	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: $\chi^2 = 8,587$; $df=2$, $p=0,014$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

A továbbiakban a tanulók lakhelyét vizsgáltuk meg, és azt találtuk, hogy 56,4%-a vidéki, 32,4%-a városi és 10,9%-a megyeszékhelyen lakik. A mintába bekerült iskolapárokat úgy alakítottuk ki, hogy azonos helységből, vagy településről származzanak. Egy iskolapár a megyeszékhelyről, négy pár városról és egy pár vidéken található. Az iskolatípus szerinti összehasonlítás során azt látjuk, hogy az elméleti líceumba járó végzős tanulók szignifikánsan magasabb arányban városról, míg a szaklíceumba járók vidékről származnak. A korábbi kutatásaink is arról számolnak be, hogy az elméleti líceumok magasabb presztízse, nagyobb versenye miatt a hátrányosabb, kevésbé előnyös településről érkező tanulóknak alacsonyabbak a bejutási esélyeik. Ugyanakkor a vidékről származó tanulók adott

szakma iránti elköteleződése és aspirációja magasabb, mint a városi környezetből érkező társaié, akik nagyobb előszeretettel választják az elméleti jellegű szakokat. Harmadsorban az iskolatípus és a szakválasztás ténye szoros összefüggésben áll a szülők munkahelyi pozíciójával.

A szülők foglalkozási státusának (ISEI-Status: „International Socio-Economic Index of Occupational Status”) mérésére a tanulóknak egy zárt típusú kérdés formájában a felsorolt öt változó közül azonosíthatták szüleik aktuális, a valóságban és nem feltétlenül a végzettség szerint betöltött munkahelyi pozícióját. A tanulók által adott válaszaiból az olvasott szakirodalom alapján három foglalkozási státuscsoportot alkottunk (vö. Ganzeboom – De Graaf – Treiman 1992): alacsony, közepes és magas.

3. táblázat: A szülők munkahelyi státusa iskolatípus szerinti összehasonlításban (sorszázalék, N=889)

	alacsony státusú csoport		közepes státusú csoport		magas státusú csoport		összesen	
	apa	anya	apa	anya	apa	anya	apa	anya
elméleti líceum	10	14,4	65,5	74,1	24,5	11,5	100	100
szaklíceum	17,2	21,1	69,1	73	13,7	6	100	100
teljes minta	13,4	17,6	67,3	73,5	19,3	8,9	100	100

Forrás: saját adatbázis; egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: apa ($\chi^2 = 21,253$; $df=2$, $p=0,000$); anya: ($\chi^2 = 13,007$; $df=2$, $p=0,001$).

Megj.: A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

A szülők foglalkozási státusát illetően érzékelhető az iskolatípus szerinti eltérés, ugyanis az elméleti líceumba járó tanulók szülei magasabb státusú foglalkozásokat töltenek be úgy az apák, mind az anyák tekintetében (apák esetében elméleti líceum: 24,5%, szaklíceum: 13,7%; anyák esetében elméleti líceum: 11,5%, szaklíceum: 6%). Azt láthatjuk, hogy a szaklíceumba járó tanulók szülei szignifikánsan az alacsonyabb státusú foglalkozást betöltők csoportjából származnak. A három kialakított fő csoporton belül azt találtuk, hogy a munkanélküliek csoportja tekintetében is a szaklíceumi iskolatípus (mind az apák, mind az anyák tekintetében) van felülreprezentálva. A vezető diplomás és a

beosztott diplomás csoport pedig az elméleti líceumba járó tanulók szülei esetében szignifikánsan magasabb.

A munkanélküliek aránya magas (7,8% az apák és 15,1% az anyák körében) a mintába bekerült tanulók szülei körében, ugyanis az Országos Munkaerő Felmérés (LFS)³ adataira alapján 2017-ben Romániában a 15-64 éves népesség körében mindez 4,9% volt, míg a magyar népesség körében mindez csak 4,4%, ami az ezredforduló után stagnál (Institutul Național de Statistică 2018). Itt a munkanélküli nem az inaktív státusra utal, azt az adatbázis külön kezeli. Az adatbázis továbbá különbséget tesz a formális és az informális foglalkoztatott szegmens között, és a népesség javarésze a formális szektorban dolgozik. Továbbá az országos átlaghoz képest a mintánkban szereplő tanuló szülei nyugdíjas státusú aránya is magas (5,7% az apák és 2,5% az anyák körében).

A továbbiakban a tanulókat arra kértük meg, hogy nevezzék meg azt az összeget, amely szerintük jó fizetésnek számít. A kiugró adatokat az eredmények torzítása miatt kizártuk az elemzésből, így az átlag jó fizetés a tanulók szerint 2623 RON. A romániai statisztikai hivatalos legutóbbi (2020. augusztusi) közlése szerint a romániai nettó átlagbér 3275 RON, amely szektoronként és megyénként merőben eltér (Institutul Național de Statistică 2020). Hargita megyében például átlagosan kb. 20%-kal alacsonyabb a nettó átlagjövedelem az országos átlaghoz viszonyítva. Iskolatípus szerinti bontásban is megvizsgáltuk a válaszokat, melynek értelmében az elméleti iskolába járó tanulók kb. 12%-kal magasabb összeget ítélték meg jó átlagfizetésnek: elméleti líceum 2783 RON, míg a szaklíceum 2451 RON. További elemzéseink értelmében azt találtuk, hogy a szülők munkahelyi státusa és a tanuló által megítélt jó fizetés átlagösszege arányosan növekszik.

4.2 Egyetem vagy munka?

A tanulók néhány szocio-demográfiai kérdésének elemzése és megválaszolása után elérkeztünk kutatásunk második nagy kérdésköréhez: egyetem vagy munka? A korábbi kutatások és az alapján tesztelésre megfogalmazott hipotéziseink függvényében számos egymással konkuráló vagy épp korrelációban álló látens és manifeszt tényező húzódhat meg a döntés mögött. Mindenekelőtt arra a kérdésre, hogy szeretné-e folytatni tanulmányait a végzős tanulók 72,2%-a igennel, míg a 27,8%-a nemmel válaszolt. Ha mindezt iskolatípus szerinti bontásban vizsgáljuk

³ Az Országos Statisztikai Hivatal oldalán megtekinthetők mind az aktuális, mind a korábbi évek (1996-tól) adatai román és angol nyelven egyaránt. A kutatás neve Labor Force Survey, románul Ancheta Forței de Muncă în gospodării, melynek rövidítése: AMIGO.

meg, akkor szignifikáns eltérést találtunk, ugyanis az elméleti liceumot végző tanulók számottevő arányban folytatnák felsőfokú tanulmányaikat szakliceumot végző tanulótársaikkal szemben (vö. 4. táblázat).

**4. táblázat: Továbbtanulás iskolatípus szerinti összehasonlítása
(N=889, sorszázalék)**

	tovább tanul	nem tanul tovább	összesen
elméleti liceum	89,1	10,9	100
szakliceum	54,2	45,8	100
teljes minta	72,2	27,8	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: $\chi^2 = 134,933$; $df=1$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

Még egy következő kontrollkérdéssel jobban árnyalni szeretnénk volna a kérdést, így a tanulók a továbbtanulás mellett olyan további alternatívák közül választhattak, mint a „munkát vállalok”, „bejelentkezek munkanélkülinek”. Ebben az esetben valamivel alacsonyabb a továbbtanulás aránya (vö. 5. táblázat), viszont magasabb az iskolatípus közti eltérés. Láthatjuk, hogy az elméleti liceumot végzők 83,1%-a folytatná tanulmányait, míg a szakliceumot végzettek csupán 42,5%-a, tehát kevesebb mint a tanulói társadalom fele, és a gimnáziumot végzettekhez viszonyítva is fele arányban jelennek meg az aspirációk tekintetében.

5. táblázat: Tanulók tervei a középiskola elvégzése után iskolatípus szerinti összehasonlításban (N=884, oszlopszázalék)

	elméleti liceum	szakliceum	teljes minta
továbbtanulás	83,1	42,5	63,3
munka-vállalás	itthon	21,9	12,3
	külföldön	33,5	21,5
munkanélküli státus választása	3,5	2,1	2,9
összesen	100	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

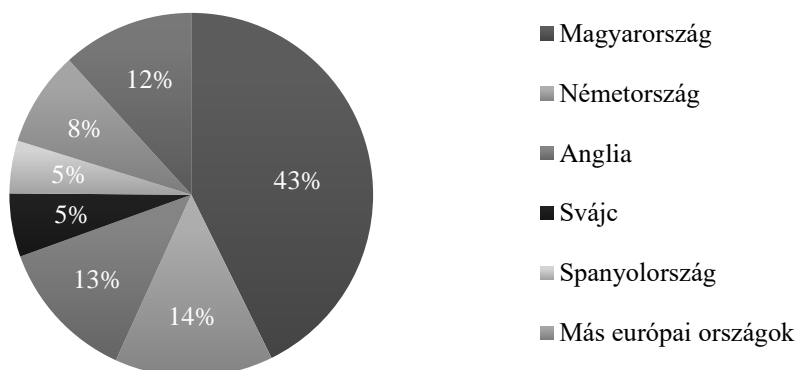
Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: $\chi^2 = 134,933$; $df=1$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

Az aspirációkon túlmenően Hargita Megye Tanfelügyelősége (2020b) minden évben közzéteszi a továbbtanulásról szóló statisztikát, amelyből kiderül, hogy a sikeresen érettségit szerző tanulók kevesebb mint fele folytatja felsőfokú tanulmányait (2019: 47,55; 2018: 45,74; 2017: 42,2%; 2016: 44,06; 2015: 44,27; 2014: 39,77 stb.). Tehát az aspirációk jóval magasabbak a realitásnál, és akkor még nem is számoltunk a sikertelen érettségizők sorával. A Hargita Megye Tanfelügyelőségének éves jelentése alapján a sikeres érettségit megszerzők tekintetében szignifikáns eltérés tapasztalható az iskolatípusok között, ugyanis az elméleti liceumok (gimnáziumok) tanulóinak például a 2020-as évi vizsgák alapján 81,8%-a, míg a szaklíceumba járó tanulók csupán 30,1%-nak sikerül az érettségi vizsgát megszereznie (vö. melléklet: 2. táblázat). A tavalyi tanévben (2019) – ahogyan az elmúlt években is – hasonló tendencia olvasható ki. A sikeres érettségi vizsgát szerzők aránya 53,1%, amely iskolatípus szerinti bontásban a következő módon alakult: elméleti liceumok (gimnáziumok) 75,4%, szaklíceumok 23,2% és a vokacionális liceumok 50% (Hargita Megye Tanfelügyelősége 2020b).

A teljes minta egyharmada a középiskola befejezése után munkát vállalna, azok közül a többsége külföldön próbálna szerencsét. Iskolatípus szerinti bontásban szintén szignifikáns eltérést konstatáltunk: a szaklíceumba járó tanulók magasabb arányban vállalnának munkát az iskola befejezése után úgy belföldön, mind külföldön. A továbbiakban megvizsgáltuk, hogy mely országokban képzelnék el a tanulók a jövőjüket.

1. ábra: A tanulók külföldi országok iránti aspirációja (N=191, %)

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás
Gyakorisági eloszlás

A végzős tanulók 30,8%-a képzelné el a jövőjét külföldön akár munkavállalás, akár tanulmányok folytatása miatt. A tanulók 21,5%-a jelölt be konkrét országot, amelyek közül a legtöbben Magyarországot nevesítették külföldi országnak, amelyet olyan további európai országok követnek, mint Németország, Anglia, Svájc, Spanyolország stb. Az Európán kívüli országok alacsony arányban jelennek meg, és azok közül is az Amerikai Egyesült Államok képezi a legvonzóbb külföldi helyszínt. Magyarország, mint az anyaország, irányába történő aspiráció érthető mind a nyelv, mind a közös történelmi múlt, a kultúra stb. szempontjából, amelyet a magyar állampolgárság megléte is megerősít.

A felsőfokú továbbtanulási aspirációkat a szülők iskolai végzettségével vetettük össze és azt találtuk, hogy a felsőfokú végzettségű szülők gyermekei szignifikánsan magasabb arányban folytatnák tanulmányaikat (apa végzettsége: $\chi^2 = 74,196$; $df=6$, $p=0,000$; anya végzettsége: $\chi^2 = 78,613$; $df=6$, $p=0,000$), és ahogyan haladunk lefelé az iskolázottsági szinten, úgy csökkenek a továbbtanulási szándékok, és növekednek azok aránya, akik egyáltalán nem tervezik a továbbtanulást. Itt tulajdonképpen visszaköszön a racionális döntések elmélete, ahol Boudon (1974) megállapítása szerint a döntésnél a különböző társadalmi réteghez tartozó szülők és gyerekeik eltérő kalkulációt hajtanak végre.

6. táblázat: Tanulók tervei a középiskola elvégzése után iskolatípus szerinti összehasonlításban ($N=889$, *oszlópszázalék*)

		elméleti líceum	szaklíceum	teljes minta
külföldön		36,2	25,1	30,8
belföldön (Románia)	Hargita megyében	50,5	65,6	57,8
	más megyében	13,3	9,3	11,4
összesen		100	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: $\chi^2 = 20,583$; $df=2$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

A továbbiakban az eredményeket iskolatípus szerinti bontásban is megvizsgáltuk, és azt találtuk, hogy az elméleti líceumot végző tanulók szignifikánsan magasabb arányban telepednének le külföldön, mint a szaklíceumot végző társaik. Az érettségiző tanulók többsége azonban belföldön és azon belül is a saját megyéjében (Hargita) képzelné el a jövőt, az összehasonlítás során pedig azt találtuk, hogy a szaklíceumot végző tanulók maradnának saját településükön. Úgy véltük, hogy a munka és/vagy tanulmányi helyszín megválasztása kapcsolatban

állhat a nyelvismerettel, így a továbbiakban arra kértük a tanulókat, hogy egy négyfokú skálán (nem beszélem, alap-, közép- vagy felső szinten beszélem) értékeljék saját idegen nyelvtudásukat.

A válaszok alapján azok a tanulók választanák lakóhelyül Románia más megyéjét, akik nagyon jól beszélik a román nyelvet, akik meg alap-, vagy középfokon azok a saját magyar lakta településükön maradnának és a külföldi helyszín sem vonzó számukra ($\chi^2 = 20,295$; $df=6$, $p=0,002$). Az angol/német idegen nyelvek esetében szintén azok a tanulók maradnának a megyéjükben, akik egyáltalán, vagy alacsony szinten beszélik a nyelveket, és azok választanák a külföldi helyszínt letelepedésként, akik közép-, vagy felsőfokú angol/német nyelvismerettel rendelkeznek (angol: $\chi^2 = 80,153$; $df=6$, $p=0,000$; német: $\chi^2 = 24,964$; $df=6$, $p=0,000$). Tehát úgy a román, mind a modern nyelvek (angol, német stb.) adekvát ismerete erősen meghatározza a végzős tanulók térbeli elhelyezkedését (vö. melléklet: 3. táblázat).

Márpedig szoros összefüggés tételezhető az iskolák típusa és az idegen nyelvismeret között is. Az eredmények értelmében az elméleti líceumot végző tanulók úgy a román, mind az angol és a német nyelvismeret tekintetében szignifikánsan magasabb arányban (román: $\chi^2 = 57,875$; $df=3$, $p=0,000$; angol: $\chi^2 = 65,241$; $df=3$, $p=0,000$; német: $\chi^2 = 26,682$; $df=3$, $p=0,000$) azok közé tartoznak, akik közép- és felsőfokú nyelvismerettel, míg a szaklíceumba járó tanulók a nyelvet nem ismerők vagy alacsony szintű ismerettel rendelkezők táborához tartoznak (vö. melléklet: 4. táblázat). Meg kell jegyeznünk, hogy a szaklíceumban az idegen nyelv tanítása a formális oktatás során alacsonyabb óraszámban jelenik meg a kerettantervben, mint az elméleti líceumi kerettantervben, főképp az a humán tagozaton (filológia és társadalomtudományok) járó tanulók esetében számottevőbb. Ugyanakkor több elméleti líceum különböző szakjához (reál és humán) társítja az intenzív idegen nyelvet, mely szintén hozzájárul a magasabb fokú nyelvismerethez. Korábbi kutatásaink értelmében az elméleti líceumba járó tanulók a formális oktatás mellett non-formális keretek között (különböző nyelviskolákban, iskolán kívüli tevékenységeken, vagy magánórák során) is igyekeznek az idegennyelvek elsajátítására, tudván, hogy az egyetemi felvételihez és továbbtanuláshoz szükséges és elengedhetetlen követelmény. Szintén a korábbi kutatási eredményeink arról számolnak be, hogy a nyelvvizsgát már 11. osztályban ténylegesen megszerzők vagy azt megszerezni tervezők aránya is magas az elméleti líceumba járó tanulók esetében. A tanulók 9,4%-nak már tulajdonában van az oklevél. Az aspirációk színterén a tanulók több mint

háromnegyedének (76,6%) komoly szándékában áll a középiskolás évek alatt annak a megszerzése, míg 14%-nak ez nem áll szándékában (vö. Tódor, 2019).

Az idegen nyelvismeret ugyanakkor szoros kapcsolatban áll a továbbtanulással is. Az eredményeink arról tanúskodnak (vö. melléklet: 5. táblázat), hogy azok a tanulók szeretnék folytatni (felsőfokú) tanulmányaikat, akik úgy a román mind az angol és a német nyelvismeret esetében közép- és/vagy felsőfokú nyelvismerettel rendelkeznek. Míg a környezeti (román) és az idegen nyelveket nem ismerők, vagy épp alapfokon beszélő végzősök szignifikánsan magasabb arányban tartoznak a tanulmányaikat nem folytatók csoportjához.

7. táblázat: Egyetem vagy munka választása (N=889, oszlopszázalék)

változók		egyetem	munka
nem**	lány	63,2	52,8
	fiú	36,8	47,2
	összesen	100	100
lakóhely településtípusa***	megyeszékhely	13,8	5,7
	város	34,8	27,8
	falu	51,4	66,6
	összesen	100	100
iskolatípus***	elméleti líceum	67,3	20,4
	szaklíceum	32,7	79,6
	összesen	100	100
angol nyelv ismerete***	közép- és felsőfokú	62,7	31,2
	nem ismeri, alapfokú	37,3	68,8
	összesen	100	100
apa foglalkozási státusa***	magas státusú	22,2	13,6
	közepes státusú	67,5	67,6
	alacsony státusú	10,3	18,8
	összesen	100	100
anya foglalkozási státusa**	magas státusú	10,4	6,2
	közepes státusú	75,4	70,8
	alacsony státusú	14,2	23
	összesen	100	100
család objektív anyagi helyzete***	átlag fölötti jólét	36,3	25,8
	átlag alatti jólét	63,7	74,2
	összesen	100	100
apa iskolai végzettsége***	felsőfokú	37,2	21,7
	alap- és középfokú	62,8	78,3
	összesen	100	100
anya iskolai végzettsége***	felsőfokú	48,9	31,3
	alap- és középfokú	51,1	68,7
	összesen	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Chi-négyzet próbával ellenőrizve.

Megj.: Szignifikáns eltérések: * $p \leq 0,05$; ** $p \leq 0,01$; *** $p \leq 0,001$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

Az eddigi elemzéseink és a fenti táblázat alapján körvonalazódik az egyetemet (felsőfokú továbbtanulást) és a munkába való állást választók csoportja. Azt látjuk, hogy az előnyösebb szocio-ökonómiai mutatókkal rendelkező családok gyermekei az egyetem irányába mozdulnak, amelyet merőben befolyásolt a korábbi tudatos vagy tudattalan, szabadon vagy korlátozott tényezőkkel telített döntés (elméleti- vagy szaklíceum) meghozatala. A szülők iskolai végzettsége, munkahelyi pozíciója, anyagi helyzete mind-mind hatással vannak a végzős tanulók további életpályájára. A Bourdieu (1999, 2008) által megfogalmazott kulturális reprodukció ténye tetten érhető, láthatjuk, hogy az iskolatípus megerősíti a már fennálló kulturális, társadalmi és gazdasági egyenlőtlenségeket.

Azt konstatáltuk, hogy a lányok magasabb arányban választják a továbbtanulást, mint a munkát. A mintába bekerült lányok aránya magasabb (59%-a lány és 41%-a fiú), viszont iskolatípus közti összehasonlításban nem találtunk szignifikáns eltérést. Az európai felsőoktatási statisztikák tükrében (Eurostat, 2016) az Európai Unió országaiban található egyetemek hallgatóinak körülbelül 54,1%-a nő. Romániában, az EU-s átlaghoz hasonlóan, az alap- és a mesterképzésen a nők aránya magasabb, viszont a doktori képzés esetében a férfiak képviseltetik magukat magasabb arányban. Képzési terület szerinti megoszlásban a nők a társadalomtudományok, az újságírás, a kommunikáció, a gazdaság, a közigazgatás és a jog szakokon felülreprezentálnak jelennek meg, ahogyan az egészségügy és a szociális gondozás (nők aránya 71,2%), valamint az oktatás területén is. Utóbbi esetében a hallgatók több mint háromnegyede (78%) nő. A humán tudományok és a művészetek iránt is nagy az érdeklődés a nők körében, ugyanis a hallgatói társadalom majdnem egyharmadát (64,5%) teszi ki.

A tanuló lakóhelye és az egyetem/munka választása között szintén szignifikáns összefüggést találtunk. Mivel egy megyének a tanulói társadalmát, iskoláit vizsgáltuk, így a megyeszékhelyen székelő tanulók aránya a legalacsonyabb, amelyet a városiak, majd a vidékiek aránya követ. Az iskolák – ahogyan azt fentebb már bemutattuk – egy pár (két tanintézmény) kivételével mind városi környezetben találhatóak. A vidéken lakó tanulók magasabb

arányban választják a munkába állást az érettségi vizsga sikeres/sikertelen kimenetele után. A tanulók 30%-a a szakképzés során gyakorlatot végző munkaegységtől (vállalatok) már állásajánlatot kapott, így a szakképzésének megfelelő, vagy ahhoz rokon szakmában állhat munkába úgy belföldön mind külföldön (nemzetközi vállalatok esetében). Iskolatípus szerinti bontásban pedig szignifikáns eltérést találunk ($\chi^2 = 96,995$; $df=1$, $p=0,000$), míg a líceumba járó tanulók 18,6%-a, addig a szaklíceumot végző tanulók 50,8%-a részesült állásajánlatban.

Romániában pár éve (2017/2018-as tanévtől) indult újtára kísérleti jelleggel a duális szakképzés, amelynek fő célja éppen a végzősök számára megtalálni a munkaerőpiacon a megfelelő munkát, mindezzel csökkentve a fiatalok körében az oly magas munkanélküliséget (Eurostat, 2019). Másik célja az egyes szakterületeken munkaerőhiánnyal küszködő vállalatok számára olyan munkaerő utánpótlást kialakítani, amely megoldja az országos és térségi problémákat. Másrészt a tanulók az elméleti és a hangsúlyosan gyakorlati képzésük során már elsajátíthatják azokat a kompetenciákat, amelyek szükségesek az adott szakmához. Így a vállalatok a tanulókat, mint potenciális munkaerőt, közvetlenül az iskola elvégzése után alkalmazni tudják, hiszen már ismerik a készségeiket, felkészültségét, lojalitását stb. Hargita megyében először két tanintézményben indult duális szakképzés, egyike épp a mintákba bekerülő székelyudvarhelyi szakközépiskola, ahol pincér és szakács szakmák indultak.⁴

5. Összegzés

A középiskola befejezése utáni újabb döntés: *egyetem vagy munka?* Vajon kihatással van-e a korábban – középiskolaválasztás kapcsán – meghozott döntés a négy év után hozandó döntésre? A kutatásunkban felvázolt szubjektív várható hasznossági elméletek és modellek teoretikusai szerint hatással van, ugyanis a középiskola megválasztásával előirányozzuk a felsőfokú továbbtanulást, avagy a munkába való állás tényét. A középiskolaválasztás kapcsán végzett korábbi kutatásaink is ezt vetítették elő. Az iskola közvetlen felhasználói (tanuló és/vagy a szülő) aszerint választja meg a saját maga és/vagy a gyermeke számára az iskolatípust, hogy az hozzájáruljon a sikeres érettségi vizsga, a nyelvvizsgák, különböző készségek megszerzéséhez, amelyek elengedhetetlen és szükségesszerű

⁴ Hargita Megye Tanfelügyelősége: Líceumi, szakiskolai és duális felvételi tájékoztató a 2020/2021-es tanévre [http://isjhr.eduhr.ro/web2/attachments/article/7159/Ghid_2020_21_BM_KM_V3.pdf] A jelen tanévben már hét tanintézményben került megszervezésre a duális szakképzés.

feltételei a továbbtanulásnak. A szaklíceumot, a szakiskolát szabadon vagy korlátozott tényezők közepette (pl. az általános iskola tanulmányi átlaga, az országos mérés eredményei) választott tanulók tervei között úgy a továbbtanulás, mind a munkába állás jelen van. A középiskolai tanulmányok ideje alatt szakmát szerzett tanulók munkaerőpiaci elhelyezkedése könnyebb és szélesebb skálán mozog, mint az elméleti líceumot végzett tanulók esetében.

A két iskolatípus tanulói társadalmának összehasonlítása során azt találtuk, hogy az elméleti líceumba járó tanulók magasabb szocio-ökonómiai családi háttérrel rendelkeznek, melyből adódóan közép- és felsőfokú környezeti- és idegen nyelvismerettel rendelkeznek, mely tényre az iskolatípus is hatással van. A szülők iskolázottsága, munkahelyi státusa, anyagi javak birtoklása szignifikánsan magasabb a szaklíceumba járó tanulókkal szemben. Továbbá azt találtuk, hogy az egyetemet választók szignifikánsan magasabb arányban a lányok köréből, a nagyobb településen (megyeszékhely, város) elő tanulókból, az elméleti líceumokból, a közép- és felsőfokú román- és angol nyelvismerettel rendelkezők köréből, valamint a magasabb szocio-ökonómiai családi háttérrel rendelkező tanulókból tevődik össze. A munkát választó tanulói csoport pedig épp ennek az ellenkező pólusát képviselő miliőből származik.

Empirikus kutatásunk elemzésének második fázisában arra voltunk kíváncsiak, hogy mely tényezők, érvek indukálják a tanulók továbbtanulás melletti vagy elleni döntését. A végzősök még az aspirációk fázisában voltak, ugyanis a továbbtanulás *conditio sine qua non*-ját képező érettségi vizsga meglétével még nem rendelkezhetek. Az adatok alapján azt láttuk, hogy a döntési tervben az egyetemi tanulmányokra fordítandó költségek és az azzal járó pénzforrás kiesése (akik nem állnak munkába) perdöntő tényező a továbbtanulást nem választók körében. Továbbá a siker valószínűségének a mértéke is erőteljesen megjelenik a döntési procedúrában. Bár a továbbtanulási aspirációk magasabbak, mint annak a megvalósíthatósága, annak ellenére a tanulók számolnak a középiskolai tanulmányok alatt elért tanulmányi teljesítményükkel is.

Tehát a tanulók középiskola befejezése utáni döntéseiben is érvényesül a családi háttér hatás, ugyanis a magasabb státusú szülők gyermekei esetében csekély a befektetési kockázat és a siker valószínűsége közti diszkrépancia, ahogyan az aspirációk és a tényleges megvalósulás közti eltérés is. Esetükben az oktatási haszon (felsőfokú végzettség megszerzésével járó magasabb munkahelyi pozíciók és társadalmi presztízs) nagyobb, mint a kritikus befektetési kockázat. A szakgimnazista tanulók a líceumot végzettekhez képest szignifikánsan magasabb arányban választják az iskola befejezése után közvetlenül a munkába állást, mely

tanulóknál a státus elvesztése, a lefelé mobilitás ténye nem lép érvénybe. Mindehhez hozzájárul az adott térségben elérhető felsőoktatási intézmények és szakok csekély kínálata, mely az anyagi kényszert is maga után vonja.

Mellékletek

1. táblázat: A romániai középiskolák ágazatai, profiljai és szakjai

ágazat	profil	szakok
elméleti	humán	filológia
		társadalomtudományok
	reál	természettudományok
		matematika-informatika
technológiai	technikai	mechanika
		elektronika és automatizálás
		textil és bőripar
		építkezés és közművesítés
		faipari termékek gyártása
		mezőgazdálkodás
		villamosságtan
	szolgáltatások	kereskedelem
		közgazdaság
		turizmus és élelmezés
	természeti erőforrások és környezetvédelem	környezetvédelem
		erdészet

Forrás: Hargita Megyei Tanfelügyelőség 2020/2021-es tanévi beiskolázási adataira alapján (saját szerkesztés)

2. táblázat: A mintába bekerült iskolák tanulóinak érettségi eredményei (2020)

Tanintézmény	vizsgán részt vett tanulók (N)	vizsga sikeres volta (N)	vizsga sikeres volta %
Márton Áron Főgimnázium (Csíkszereda)	174	167	95,98
Salamon Ernő Gimnázium	150	130	86,67
Tamási Áron Gimnázium (Székelyudvarhely)	145	129	88,97
Orbán Balázs Gimnázium (Székelykeresztúr)	48	26	54,17
Kemény János Elméleti Líceum (Maroshévíz)	17	10	58,82
P. Boros Fortunát Elméleti Líceum (Zetelaka)	7	2	28,57
Joannes Kajoni Szakközépiskola (Csíkszereda)	132	84	63,64
Batthyány Ignác Szakközépiskola	113	21	18,58
Kós Károly Szakközépiskola (Székelyudvarhely)	108	58	53,70
Zeyk Domokos Szakközépiskola	3	0	0,00
Zimmethausen Szakközépiskola (Borszék)	5	0	0,00
Korondi Szakközépiskola (Korond)	25	4	16,00
Megyei átlag	2322	1336	57,54

Forrás: Hargita Megyei Tanfelügyelőség éves jelentés alapján; saját szerkesztés

3. táblázat: Tanulók nyelvismerete és a lakóhely választása közti összefüggés vizsgálata (N=889, oszlopszázalék)

		Hargita megye	Románia más megyéje	külföld
román nyelvismeret	nem beszéli	5,3	1	5,5
	alapfok	32,7	19,8	32,5
	középfok	53,8	59,4	51,4
	felsőfok	8,2	19,8	10,6
	összesen	100	100	100
angol nyelvismeret	nem beszéli	7,8	4	3,3
	alapfok	52,4	41	25,5
	középfok	33,1	43	51,1
	felsőfok	6,7	12	20,1
	összesen	100	100	100
német nyelvismeret	nem beszéli	33,1	26	28,5
	alapfok	58,5	65	52,8
	középfok	8,2	8	16,1
	felsőfok	0,2	1	2,6
	összesen	100	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: román: $\chi^2 = 20,295$; $df=6$, $p=0,002$; angol: $\chi^2 = 80,153$; $df=6$, $p=0,000$; német: $\chi^2 = 24,964$; $df=6$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

4. táblázat: Tanulók nyelvismerete iskolatípus szerinti összehasonlításban (N=889, oszlopszázalék)

		elméleti líceum	szaklíceum	teljes minta
román nyelvismeret	nem beszéli	2,8	7	4,8
	alapfok	21,4	41,6	31,2
	középfok	63,6	43,3	53,8
	felsőfok	12,2	8,1	10,2
	összesen	100	100	100
angol nyelvismeret	nem beszéli	2	10,3	6
	alapfok	36,1	50	42,8
	középfok	45,3	33,9	39,8
	felsőfok	16,6	5,8	11,4
	összesen	100	100	100
német nyelvismeret	nem beszéli	23,8	38,3	30,8
	alapfok	61,5	53,3	57,5
	középfok	13,8	7,2	10,6
	felsőfok	0,9	1,2	1,1
	összesen	100	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: román: $\chi^2 = 57,875$; $df=3$, $p=0,000$; angol: $\chi^2 = 65,241$; $df=3$, $p=0,000$; német: $\chi^2 = 26,682$; $df=3$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

5. táblázat: Tanulók nyelvismerete továbbtanulás szerinti összehasonlításban (N=889, oszlopszázalék)

		tovább tanul	nem tanul tovább	teljes minta
román nyelvismeret	nem beszélő	3	9,7	4,8
	alapfok	26,6	42,9	31,2
	középfok	59,2	39,8	53,8
	felsőfok	11,2	7,6	10,2
	összesen	100	100	100
angol nyelvismeret	nem beszélő	1,7	17,1	6
	alapfok	39,3	51,8	42,8
	középfok	44,4	27,9	39,8
	felsőfok	14,6	3,2	11,4
	összesen	100	100	100
német nyelvismeret	nem beszélő	26,9	41,3	30,9
	alapfok	60,8	49	57,5
	középfok	11,4	8,5	10,6
	felsőfok	0,9	1,2	1
	összesen	100	100	100

Forrás: saját adatbázis, egyéni számítás

Szignifikáns a Chi-négyzet próba alapján: román: $\chi^2 = 46,804$; $df=3$, $p=0,000$; angol: $\chi^2 = 108,026$; $df=3$, $p=0,000$; német: $\chi^2 = 18,036$; $df=3$, $p=0,000$.

A vastagon szedett értékek arra utalnak, hogy a táblázat azon cellájába jóval többen kerültek, mint amennyi véletlen elrendeződés esetén várható lett volna (Adj. Stand. Res.: ≥ 2.0).

Felhasznált irodalom

1. Becker, Rolf (2000): Klassenlage und Bildungsentscheidungen. Eine empirische Anwendung der Wert-Erwartungstheorie. *Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 52 (3). 450–474.
2. Bernáth Krisztina (2016): *Hogyan válasszunk egyetemet? A Partiumban élő fiatalok továbbtanulási motivációi*. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.
3. Boudon, Raymond (1974): *Education, opportunity and social inequality: changing prospects in Western society*. New York, Wiley.
4. Boudon, Raymond (2013): *Beiträge zur allgemeinen Theorie der Rationalität*. Tübingen, Mohr Siebeck.
5. Bourdieu, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. In: Angelusz Róbert (szerk.): *A társadalmi rétegződés komponensei. Válogatott tanulmányok*. Budapest, Új Mandátum Könyvkiadó. 156–177.
6. Bourdieu, Pierre (2008): *A társadalmi egyenlőtlenségek újratermelődése – Tanulmányok*. Budapest, General Press Kiadó.
7. Braun, Norman (2009): Rational Choice Theorie. In Kneer, Georg – Schroer, Markus (szerk.): *Handbuch Soziologische Theorien*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften. 395–418.
8. Breen, Richard – Goldthorpe, John H. (1997): Explaining Educational Differentials: Towards A Formal Rational Action Theory. *Rationality and Society*, 9 (3). 275–305.
9. Diekmann, Andreas (1999): Homo ÖKOnomicus. Anwendungen und Probleme der Theorie rationalen Handelns im Umweltbereich. In Straub, Jürgen – Werbik, Hans (szerk.): *Handlungstheorie. Begriff und Erklärung des Handelns im interdisziplinären Diskurs*. Frankfurt am Main – New York, Campus Verlag. 137–181.
10. Erikson, Robert – Jonsson, Jan O. (1996): Explaining Class Inequality in Education: The Swedish Test Case. In Uő (szerk.): *Can education be equalized? The Swedish case in comparative perspective*. Boulder, Colorado, Westview Press. 1–63.
11. Esser, Hartmut (1999): *Soziologie. Spezielle Grundlagen*. Band 1: Situationslogik und Handeln. Frankfurt am Main – New York, Campus Verlag.

12. Eurostat (2016): *Felsőfokú oktatási statisztikák*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tertiary_education_statistics/hu#A_f.C3.A9rfiak_C3.A9s_a_n.C5.91k_r.C3.A9szv.C3.A9tele_a_fels.C5.91oktat.C3.A1sban. Letöltés ideje: 2020.09.21.
13. Eurostat (2019): *Éves foglalkoztatási statisztikák*.
https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_statistics/hu.
Letöltés ideje: 2020.09.21.
14. Fónai Mihály (2021): Öt év múlva – még most is aktuálisan „Bernáth Krisztina: Hogyan válasszunk egyetemet? A Partiumban élő fiatalok továbbtanulási motivációi” című könyvéről. *Acta Medicinae et Sociologica*, 12, 32. 141–146.
15. Ganzeboom, Harry B. G. – Graaf, Paul M. de – Treiman, Donald J. (1992): A Standard International Socio-Economic Index of Occupational Status. *Social Science Research*, 21. 1–56.
16. „Goldthorpe class scheme.” A Dictionary of Sociology. *Encyclopedia.com* (October 20, 2022).
<https://www.encyclopedia.com/social-sciences/dictionaries-thesauruses-pictures-and-press-releases/goldthorpe-class-scheme>
17. Hargita Megye Tanfelügyelősége (2020a): *Liceumi, szakiskolai és duális felvételi tájékoztató a 2020/2021-es tanévre*. Csíkszereda
http://isjhr.eduhr.ro/web2/attachments/article/7159/Ghid_2020_21_BM_KM_V3.pdf. Letöltés ideje: 2020.09.16.
18. Hargita Megye Tanfelügyelősége (2020b): *Raport privind starea învățământului din județul Harghita în anul școlar 2019-2020*. Miercurea Ciuc
<http://www.eduhr.ro/web2/attachments/article/7396/raport%20privind%20starea%20inv.%202019-2020%20pe%20site.pdf>. Letöltés ideje: 2020.10.06.
19. Institutul Național de Statistică (2018): *Forța de muncă în România ocupare și șomaj în anul 2017*. București
<http://www.insse.ro/cms/en/content/romanian-labour-force-employment-and-unemployment-2017-romanian>. Letöltés ideje: 2020.07.23.

20. Institutul Național de Statistică (2020): *Câștigul salarial mediu lunar*. București
https://insse.ro/cms/sites/default/files/com_presa/com_pdf/cs08r20.pdf.
Letöltés ideje: 2020.10.12.
21. Oktatási törvény. Legea Educației Naționale (Legea nr. 1 din 5 ianuarie 2011). In: Monitorul Oficial al României nr. 18 din 10 ianuarie 2011.
22. Opp, Karl-Dieter (2004): Die Theorie rationalen Handelns im Vergleich mit alternativen Theorien. In Gabriel, Manfred (szerk.): *Paradigmen der akteurszentrierten Soziologie*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften. 43–68.
23. Schmid, Michael (2004): *Rationales Handeln und soziale Prozesse. Beiträge zur soziologischen Theoriebildung*. Wiesbaden, VS Verlag für Sozialwissenschaften.
24. Simon, Herbert Alexander (1982): *Korlátozott racionalitás: válogatott tanulmányok* (összeállította Hajnal Albert, Kindler József, Kiss István). Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó.
25. Tódor Imre (2017): A középiskola-választási döntés mechanizmusai a felekezeti intézményekbe jelentkezők körében. In Bodó Barna – Szoták Szilvia (szerk.): *Fiatal tudomány – tudományunk fiataljai a Kárpát-medencében. Határhelyzetek IX*. Budapest, Külgazdasági és Külügyminisztérium. 417–438.
26. Tódor Imre (2018a): A középiskolás tanulók iskolai eredményesség-vizsgálata szektorközi összehasonlításban Hargita megyében. In Bodó Barna – Szoták Szilvia (szerk.): *Diszciplínák találkozása – nyelvek és kultúrák érintkezése. Határhelyzetek XI*. Budapest, Külgazdasági és Külügyminisztérium. 131–154.
27. Tódor Imre (2018b): A felekezeti és a nem felekezeti középiskolát választó tanulók jellemzőinek vizsgálata Hargita megyében. In Kolumbán Vilmos József (szerk.): *A reformáció öröksége. Egyháztörténeti tanulmányok*. Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek 24. Kolozsvár, Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet. 616–629.
28. Tódor Imre (2018c): A tanulók középiskola-választási döntés mechanizmusai az értékváltozás elmélete alapján Hargita megyében. *PedActa*, 2. 19–30.

29. Tódor Imre (2019): Középiskolások eredményessége. Pilot kutatás Hargita megyében. *Educatio*, 28 (1). 166–173.
30. Tódor Imre (2020): *Az iskolaválasztás döntésmechanizmusai. Székelyföldi középiskolák szektorközi metszetben*. Kolozsvár, Kolozsvári Egyetemi Kiadó.